

Det gamle sprøjtehus

Sprøjtehuset i Sønderho er et af Danmarks ældste og bedst bevarede. Bygningen har siden 1868 huset den gamle brandsprøjte.

Det gamle sprøjtehus er en trefags grundmuret bygning centralt beliggende i forhold til den oprindelige bebyggelse i Sønderho. Bygningen har fulde trægavle med luge. I gavlen er der en dobbeltfløjet port. Bygningen har stråtag.

Ved sprøjtehuset står der fortsat en sirene, som stadigvæk benyttes af Sønderho Brandvæsen, der har til huse i Sønderho Rutebilstation. Sønderho har i dag et effektivt og moderne brandvæsen.

Ved brand i gamle dage "skulle der tudes i byhornet på en nærmere aftalt måde". Ligeledes skulle der ringes med kirkeklokkerne, og trommemanden skulle gå rundt i byen.

Vandbæringen til sprøjten blev for det meste varetaget af kvinderne, og skete på den måde, at de stod i rækker på hver side af gaden - de ældre på den ene, og de yngre på den anden side, fra det sted, hvor vandet blev taget, og til brandstedet. De unge tog mod de fyldte vandspande, der gik fra hånd til hånd, og de ældre bragte de tomme spande tilbage på samme måde.

Respekt for brandfaren

Indtil 1868 fandtes der ikke noget fælles brandslukningsudstyr i Sønderho ud over brandhage, stiger og læderspande, som var ophængt strategiske steder i byen og har været det siden 1805. Et sæt var ophængt i Vestbyen (Vester Land) i Nørbyen (som før i tiden kaldtes Narland, i dag Nord Land), et ved kirken og et ved skolen.

I forbindelse med tegning af en brandforsikring forpligtede ejeren sig til, at der ved hver enkelt bygning forefindes "anordnede brandredskaber, som de blev benævnt i brandtaksationer. Disse redskaber, som skulle omfatte brandhager, stiger og læderspande, blev kontrolleret af de taksationsmænd, som vurderede huset med henblik på, at ejeren tegnede en brandforsikring.

Det vigtigste redskab har været brandhagen, som blev brugt til at rive brændende stråtag ned fra tagkonstruktionen, således at ilden ikke skulle brede sig til tagtømmeret eller flyve over på naboejendomme.

Husene ligger tæt

I Sønderho ligger husene meget meget tæt, når det tages i betragtning, at størsteparten af husene har stråtag.

I tilfælde af brand kan ilden med lethed spredes. De brændende, flyvende strå har ikke langt til de næste stråtage. Påpasseligheden har selvsagt været stor! Men dels har vanerne fra sejlskibene med hensyn til forsigtig omgang med ild været overført af søfolkene fra havet til husene, og dels var der

allerede i 1743 udstedt vedtægter omkring færdsel med tændte piber i det fri: Disse tændte piber skulle have låg på.

I husene var der påmindelser om brandfaren. På ildstedshamrene (overligger) kunne for eksempel ses påmindelser som:

"Tænd op i Jesu Navn,
Og bed, at Ilden kun gør Gavn;
Gud give i sin Naade,
At Ilden egen ei maa raade!"

Fra sejlskibenes tid var der tradition for, at hver familie opbevarede gamle sejl på loftet. Sejlene kunne vædes og lægges på stråtaget i tilfælde af brand på en ejendom i nærheden. På den måde har indbyggerne i Sønderho til dels kunne undgå, at deres huse brændte ned. Byen er derfor så velbevaret, som den er i dag.

Julius Exner: Ildebrand i Sønderho den 5. juli 1900

Brandberedskabet

Den første brandsprøjte i Sønderho blev anskaffet i 1868, og det må formodes, at sognet købte den eksisterende bygning (nr. 186) samtidigt. Det var en landsprøjte af sprøjtefabrikatet Knudsens Fabrik i Odense. Pris 175 rigsdaler. Senere blev der bestilt en sejdugsslange på 12 alen til en pris af 1 rigsdaler pr. alen.

I 1868 blev der lavet en vedtægt for brandvæsenet i Sønderho.

Brandvæsenet omfattede: Kommandoen, redning og nedbrydning, sprøjten og vandforsyningen. Det var klart defineret, hvilke personer, der have ansvar for de forskellige områder.

Brandberedskabet omfattede i 1805 en brand- og nattevagtsordning. Der var et udførligt reglement for tidspunkter, bemanning, procedurer, redskaber og straf ved misligholdelse.

Tre brandvagter gik på Sønderhos veje og stier mellem 22 og 6 morgen. En vagt varede 4 timer. Bemanningen betød, at hvert hus kunne overvåges mindst én gang i timen.

Der måtte ikke bages brød om natten.

Således vogtede Sønderhoningerne over deres stråtækte huse indtil 1890, hvor det offentlige ansatte en nattevagt.

Brandfogeden kunne befale, at folk skulle assistere ved brandslukningen, hvis der var behov for det.

Der var dyb respekt for tordenvejr. Ifølge reglementet skulle brandmændene møde ved sprøjten efter det tredje tordenskrald og blive der, indtil uvejret var drevet over.

Kvinderne hjalp til ved brandslukning ved at bære vand fra en brønd eller havet hen til sprøjten. De unge stillede op i række, som rakte fyldte spande fra hånd til hånd frem til sprøjten. De gamle sendte de tomme brandspande retur.

Fanømaleren Johan Julius Exner har levendegjort dramaet i et af sine smukke malerier: Ildebrand i Sønderho den 5. juli 1900. Her er den oprindelige brandsprøjte fra 1868 afbildet. Maleriet kan ses på Fanø Kunstmuseum i Sønderho.

Brandmæssige overvejelser har påvirket husenes udformning. Lugen til loftrummet, den såkaldte "arkengaf" er placeret over husets indgangsdør. Denne placering betyder, at et brændende, nedstyrtende stråtag vil glide til side i forhold til døråbningen, således at passagen til det fri ikke vil blive spærret.

Kilde: Mit Fanø af Torben Garmer.